

Kamiński, Marek Kazimierz / Orlof, Ewa

Mniej znane karty stosunków polsko-francusko-czechosłowackich podczas II wojny światowej

---

Dzieje Najnowsze 38/3, 99-117

2006

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

M A T E R I A Ł Y

Marek Kazimierz Kamiński, Ewa Orlof

Warszawa, Rzeszów

Mniej znane karty stosunków polsko–francusko–czeskosłowackich podczas II wojny światowej

Celem niniejszej publikacji jest zaprezentowanie dwóch not dyplomatycznych z 29 września 1942 r. — z których jedna skierowana była przez Francuski Komitet Narodowy (FKN) z siedzibą w Londynie do rządu czechosłowackiego na emigracji, druga zaś przez rząd czechosłowacki do FKN — dotyczących anulowania postanowień konferencji monachijskiej z 29 września 1938 r., a także kilku dokumentów polskich obrazujących reakcję rządu polskiego na uchodźstwie na tę wymianę not oraz dokumentu francuskiego stanowiącego odpowiedź na pretensje strony polskiej. Wszystkie te dokumenty są dostępne w Archiwum Akt Nowych w Warszawie w postaci mikrofilmów zespołu archiwalnego Poland, Ministerstwo Spraw Zagranicznych 1919–1947, znajdującego się w zbiorach Instytutu Hoovera Uniwersytetu Stanforda w Kalifornii. Ich lektura pozwoli lepiej zrozumieć istotę polskiej interwencji u czynników francuskich sprowokowanej przez władze czechosłowackie, które podjęły próbę wygrania emigracyjnego komitetu gen. Charles’a de Gaulle’a przeciwko rządowi polskiemu, nie bacząc na to, iż w ten sposób szkodzą perspektywicznym planom jakiegokolwiek powojennej współpracy między państwami polskim a czechosłowackim. Publikowane dokumenty przeczą fałszywej tezie czeskiego historyka Jana Němečka, że akcja podjęta przez dyplomację polską stała się kolejną przeszkodą na drodze zbliżenia między Czechosłowacją a Polską¹.

W prezentowanych dokumentach polskojęzycznych została zachowana pisownia i interpunkcja oryginału. Dokumenty z języka francuskiego na polski tłumaczyła Grażyna Waluga.

---

¹ J. Němeček, *Od spojenectví k roztržce. Vztahy československé a polské exilové reprezentace 1939–1945*, Praha 2003, s. 191.

1

1942 wrzesień 29, Londyn — Nota złożona przez przewodniczącego Francuskiego Komitetu Narodowego Charles'a de Gaulle'a i narodowego komisarza spraw zagranicznych Maurice'a Dejeana przewodniczącemu Rady Ministrów Republiki Czechosłowackiej Janowi Šrámkowi.

Kopia, maszynopis

AAN/HI/I/60, kl. 826 i 828

Monsieur le Président,

J'ai l'honneur de porter à la connaissance du Gouvernement Tchécoslovaque que le Comité National Français, certain d'exprimer les sentiments de la nation française, alliée et amie de la Tchécoslovaquie, convaincu que la crise mondiale actuelle ne peut qu'approfondir l'amitié et l'alliance entre la nation française et la nation tchécoslovaque qui unies par la même destinée, traversent actuellement une période de souffrances et d'espérances communes, fidèle à la politique traditionnelle de la France déclare qu'en dépit des événement[s] regrettables et des malentendus du passé, l'un des buts fondamentaux de sa politique est que l'alliance franco-tchécoslovaque sorte des terribles épreuves de la présente crise universelle renforcée et assurée pour l'avenir.

Dans cet esprit, le Comité National Français, rejetant¹ les accords signés à Munich le 29 septembre 1938, proclame solennellement qu'il considère ces accords comme nuls et non avenus² ainsi que tous les actes accomplis en application ou en conséquence des memes accords.

En reconnaissant aucun changement territorial affectant la Tchécoslovaquie survenu en 1938 ou depuis lors, il s'engage à faire tous ce qui sera en son pouvoir pour que la République tchécoslovaque, dans ses frontières d'avant septembre 1938, obtienne toute garantie effective concernant sa sécurité militaire et économique, son intégrité territoriale et son unité politique.

Veillez agréer, Monsieur le Président, les assurances de ma très haute consideration.

¹ W czeskim tekście noty słowo *rejetant* (*odrzucając*) zostało przetłumaczone jako *zavrhuje* (*odrzucając, potępiając*). W ten sposób władze czechosłowackie przypisały stronie francuskiej intencje wykraczające poza znaczenie słowa *rejetant* (E. Beneš, *Šest let exilu a druhé světové války. Řeči, projevy a dokumenty z r. 1938–45*, Praha 1946, s. 476–477).

² Podobnie rzecz się miała ze zwrotem *nuls et non avenus* (*nieważne i niebyłe*), przetłumaczonym na język czeski jako *hned od počátku za neplatné* (*natychmiast od początku za nieważne*) (E. Beneš, op. cit., s. 476–477).

[*Tłumaczenie tekstu*]

Panie Przewodniczący,

Mam zaszczyt podać do wiadomości rządu czechosłowackiego, że Francuski Komitet Narodowy, pewny, iż wyraża uczucia narodu francuskiego, sojusznika i przyjaciela Czechosłowacji, przekonany, że aktualny kryzys światowy może wyłącznie pogłębić przyjaźń i sojusz między narodem francuskim a narodem czechosłowackim, które zjednoczone takim samym losem przechodzą teraz okres wspólnych cierpień i nadziei, wierny tradycyjnej polityce Francji, oświadcza, że wbrew godnym pożałowania wydarzeniom i nieporozumieniom z przeszłości, jednym z fundamentalnych celów jego polityki jest, by sojusz francusko-czechosłowacki wy-

szedł ze straszliwych doświadczeń bieżącego kryzysu powszechnego wzmocniony i zabezpieczony na przyszłość.

W tym duchu Francuski Komitet Narodowy, odrzucając układy podpisane w Monachium 29 września 1938 [roku], uroczyście ogłasza, iż uważa te układy za nieważne i niebyłe, jak również wszystkie działania dokonane w ramach realizacji lub w konsekwencji tychże układów.

Nie uznając żadnych zmian terytorialnych dotyczących Czechosłowacji zaszłych w 1938 [roku] lub od tego czasu, zobowiązuje się on [Francuski Komitet Narodowy], że uczyni wszystko, co będzie w jego mocy, by Republika Czechosłowacka, w swych granicach sprzed września 1938 [roku], otrzymała pełną skuteczną gwarancję dotyczącą jej bezpieczeństwa militarnego i gospodarczego, integralności terytorialnej i jedności politycznej.

Proszę przyjąć, Panie Przewodniczący, wyrazy mego bardzo głębokiego szacunku.

2

1942 wrzesień 29, Londyn — Odpowiedź przewodniczącego Rady Ministrów Republiki Czechosłowackiej Jana Šrámka i czechosłowackiego ministra spraw zagranicznych Jana Masaryka na notę złożoną przez przewodniczącego Francuskiego Komitetu Narodowego Charles'a de Gaulle'a i narodowego komisarza spraw zagranicznych Maurice'a Dejeana.

Kopia, maszynopis

AAN/HI/I/60, kl. 829–831

Mon Général,

Par lettre en date du 29 septembre 1942, vous voulez bien me faire savoir que le Comité National Français, certain d'exprimer les sentiments de la nation française, alliée et amie de la Tchécoslovaquie, convaincu que la crise mondiale actuelle ne peut qu'approfondir l'amitié et l'alliance entre la nation tchécoslovaque et la nation française qui, unies par la même destinée traversent actuellement une période de souffrances et d'espérances communes, fidèle à la politique traditionnelle de la France, déclare qu'en dépit des événements regrettables et des malentendus du passé, l'un des buts fondamentaux de sa politique est que l'alliance franco-tchécoslovaque sorte des terribles épreuves de la présente crise universelle renforcée et assurée pour l'avenir.

Vous ajoutez que dans cet esprit, le Comité National Français rejetant les accords signés à Munich le 29 septembre 1938, proclame solennellement qu'il considère ces accords comme nuls et nonavenus, ainsi que tous les actes accomplis en application ou en conséquence des memes accords.

Vous indiquez, en outre, que le Comité National Français ne reconnaissant aucun changement territorial affectant la Tchécoslovaquie survenu en 1938 ou depuis lors, s'engage à faire tout ce qui sera en son pouvoir pour que la République Tchécoslovaque, dans ses frontières d'avant septembre 1938, obtienne toute garantie effective concernant sa sécurité militaire et économique, son intégrité territoriale et son unité politique.

Au nom du Gouvernement de la République Tchécoslovaque, je tiens à vous remercier de cette communication ainsi que des engagements que le Comité National Français a bien

voulu prendre à l'égard de la Tchécoslovaquie et dont nous apprécions hautement la portée¹.

Le Gouvernement tchécoslovaque, qui na jamais cessé de considerer le peuple français comme allié et l'ami du peuple tchécoslovaque, est convaincu que les présentes epreuves supportées en commun ne feront que renforcer cette alliance et cette amitié pour le plus grand bien de nos deux pays et de toutes les nations amies de la paix.

J'ai l'honneur de porter à votre connaissance que le Gouvernement de la République Tchécoslovaque s'engage de son coté, à faire tout ce qui sera en son pouvoir pour que la France, restaurée dans sa force, dans son indépendance et dans son intégrité de ses territoires métropolitain et d'outre mer, obtienne toute garantie effective concernant sa securité militaire et son integrité territoriale, et occupe dans le monde la place à laquelle lui donnent droit son grand passé et la valeur de son peuple.

Veillez agréer, Mon Général, les assurances de ma très haute consideration.

---

¹ W czeskim tekście noty słowo *la portée* (znaczenie) zostało przetłumaczone jako *význam a dosah* (znaczenie i zasięg) (E. Beneš, op. cit., s. 477–478).

[*Tłumaczenie tekstu*]

Panie Generale,

Swoim listem z datą 29 września 1942 [roku] pragnie pan mnie zawiadomić, że Francuski Komitet Narodowy, pewny, iż wyraża uczucia narodu francuskiego, sojusznika i przyjaciela Czechosłowacji, przekonany, że aktualny kryzys światowy może wyłącznie pogłębić przyjaźń i sojusz między narodem czechosłowackim a narodem francuskim, które zjednoczone takim samym losem przechodzą teraz okres wspólnych cierpień i nadziei, wierny tradycyjnej polityce Francji, oświadczają, że wbrew godnym pożałowania wydarzeniom i nieporozumieniom z przeszłości, jednym z fundamentalnych celów jego polityki jest, by sojusz francusko–czechosłowacki wyszedł ze straszliwych doświadczeń bieżącego kryzysu powszechnego wzmocniony i zabezpieczony na przyszłość.

Dodaje Pan, że w tym duchu Francuski Komitet Narodowy, odrzucając układy podpisane w Monachium 29 września 1938 [roku], uroczyście ogłasza, iż uważa te układy za nieważne i niebyłe, jak również wszystkie działania dokonane w ramach realizacji lub w konsekwencji tychże układów.

Wskazuje Pan ponadto, że Francuski Komitet Narodowy, nie uznając żadnych zmian terytorialnych dotyczących Czechosłowacji zaszłych w 1938 [roku] lub od tego czasu, zobowiązuje się, że uczyni wszystko, co będzie w jego mocy, by Republika Czechosłowacka, w swych granicach sprzed września 1938 [roku], otrzymała pełną skuteczną gwarancję dotyczącą jej bezpieczeństwa militarnego i gospodarczego, integralności terytorialnej i jedności politycznej.

W imieniu rządu Republiki Czechosłowackiej pragnę Panu podziękować za tę wiadomość, jak również zobowiązania, które Francuski Komitet Narodowy zechciał podjąć wobec Czechosłowacji i których znaczenie wysoko cenimy.

Rząd czechosłowacki, który nigdy nie przestał uważać ludu francuskiego za sojusznika i przyjaciela ludu czechosłowackiego, jest przekonany, że obecne doświadczenia wspólnie znoszone jedynie wzmocnią ten sojusz i tę przyjaźń dla największego dobra naszych dwóch krajów i wszystkich miłujących pokój narodów.

Mam zaszczyt podać do Pana wiadomości, że rząd Republiki Czechosłowackiej zobowiązuje się ze swej strony uczynić wszystko, co będzie w jego mocy, aby Francja, przywrócona do swej potęgi, niezależności i integralności swych terytoriów metropolitalnych i zamorskich, otrzymała pełną skuteczną gwarancję dotyczącą jej bezpieczeństwa militarne i integralności terytorialnej, i [by] zajęła w świecie miejsce, do którego prawo dają jej wielka przeszłość i zasługi jej ludu.

Proszę przyjąć, Panie Generale, wyrazy mego bardzo głębokiego szacunku.

3

1942 wrzesień 30, Londyn — Instrukcja premiera gen. Władysława Sikorskiego dla kierownika polskiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych Edwarda Raczyńskiego.

Oryginał, maszynopis
AAN/HI/I/60, kl. 846

Proszę Pana Ministra o założenie ostrego protestu u Narodowego Komitetu Francuskiego, w związku z wymianą listów oficjalnych między Rządem Czechosłowackim a Narodowym Komitetem Francuskim. Jak Panu Ministrowi wiadomo, ten ostatni, równocześnie z przekreśleniem układu Monachijskiego, uznał za niebyte również wszystkie inne umowy, zawarte przez Rząd Czechosłowacki po Monachium, a więc i umowę pomiędzy Polską i Czechosłowacją¹. Takie postępowanie ze strony Narodowego Komitetu Francuskiego, z którym utrzymujemy przyjazne stosunki, uznać musimy za niedopuszczalne. Nie możemy bowiem pozwolić nie tylko na decydowanie poza nami o sprawie granic polskich, ale również na dopuszczenie w momencie obecnym do dyskusji na ten temat. Takie stanowisko nasze ma pełne poparcie Rządu Brytyjskiego, czemu dał wyraz Minister Eden w swym oświadczeniu właśnie z okazji omawiania stosunków polsko–czechosłowackich².

[Odręczna uwaga E. Raczyńskiego na marginesie strony]

Obok protestu i niezależnie od niego — potrzebne jest nam oświadczenie podobne do tego, które zdołałem uzyskać (nie bez dużych oporów!) od ministra Edena w formie odpowiedzi na pytanie posła w com. Izbie Gmin.

¹ „Na podstawie wymiany not między Rządem Polskim a Czechosłowackim z dn. 30 IX i 1 X 1938 r. nastąpiła cesja przez Czechosłowację na rzecz Polski powiatów cieszyńskiego i frysztackiego [na Śląsku Cieszyńskim].

Dalsze zmiany granicy na Śląsku oraz na odcinku polsko–słowackim ustalone zostały w drodze wymiany not, która nastąpiła w Pradze 1 XI 1938 r. Zgodnie z brzmieniem tych not powołane zostały do życia mieszane komisje delimitacyjne, złożone z przedstawicieli obu państw. Komisje te zakończyły pracę podpisaniem w Mistku dn. 23 XI 1938 r. Protokołu delimitacyjnego, dotyczącego granicy na Śląsku (uzupełnionego Dodatkowym Protokołem z 9 XII 1938 r.) oraz podpisaniem w Zakopanem dn. 30 XI 1938 r. Protokołu delimitacyjnego dotyczącego odcinka polsko–słowackiego” (*Współczesna Europa polityczna. Zbiór umów międzynarodowych 1919–1939*, opracowali i komentarzami opatrzyli W. Kułski i M. Potulicki, Warszawa–Kraków 1938, s. 298; O. Jakubowski, *Nowa granica Polski z Czecho–Słowacją*, Warszawa 1938, s. 39).

² W nocy z 5 sierpnia 1942 r. brytyjski minister spraw zagranicznych Anthony Eden poinformował czechosłowackiego ministra spraw zagranicznych Jana Masaryka, że rząd brytyjski uznał, iż umowa z 29 wrześ-

nia 1938 r. czterech mocarstw — Niemiec, Włoch, Wielkiej Brytanii i Francji — w sprawie wcielenia do Rzeszy obszarów przygranicznych państwa czechosłowackiego, tzw. Sudetów, zamieszkałych przez ludność niemiecką, została „w sposób zamierzony” złamana przez same Niemcy, które 15 marca 1939 r. dokonały inwazji na Czecho-Słowację. Eden oświadczył ponadto, że rząd brytyjski uważa się za zwolnionego ze wszelkich zobowiązań, które przyjął na siebie, podpisując porozumienie monachijskie, pod koniec wojny zaś nie będzie brał pod uwagę przy zajmowaniu stanowiska w sprawie ostatecznego ustanowienia granic czechosłowackich żadnych zmian, które nastąpiły zarówno w 1938 r., jak i później. 5 sierpnia 1942 r. brytyjski minister spraw zagranicznych został zapytany w izbie niższej parlamentu przez posła Derrica Gunstona, czy przekazana tego dnia informacja Edena na temat wymiany not z Masarykiem dotyczyła również sprawy granicy polsko-czechosłowackiej. Szef brytyjskiej dyplomacji wyjaśnił, że jego wystąpienie, stanowiące odpowiedź na wcześniejsze pytanie Gunstona, odnosiło się do umowy monachijskiej, kolejna zaś kwestia „dotyczy granicy pomiędzy dwoma sojuszniczymi państwami”. Wyraził przy tym przeświadczenie, że sprawa ta zostanie załatwiona „na podstawie ścisłych i przyjaznych stosunków, które obecnie szczęśliwie istnieją między nimi” (M. K. Kamiński, *Edvard Beneš kontra gen. Władysław Sikorski. Polityka władz czechosłowackich na emigracji wobec rządu polskiego na uchodźstwie 1939–1943*, Warszawa 2005, s. 222, 224–225).

4

1942 październik 12, Londyn — Sprawozdanie ministra pełnomocnego Feliksa Frankowskiego dla kierownika polskiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych Edwarda Raczyńskiego.

Oryginał, maszynopis

AAN/HI/I/60, kl. 832–837

S p r a w o z d a n i e

z rozmów z Komitetem Narodowym Francuskim w sprawie wymiany not tegoż Komitetu z Rządem Czechosłowackim dn. 29 IX 1942 o unieważnieniu umów monachijskich.

We wtorek dnia 29 września b.r. odwiedziłem Komisarza dla Spraw Zagranicznych K.N.F. p. Déjean, żeby się poinformować o ostatnio ogłoszonej deklaracji Rządu Sowieckiego w sprawie stosunku z K.N.F.¹ oraz o wysłaniu do Rosji oddziału lotniczego Wolnej Francji.

Przy okazji tej rozmowy (vide oddzielną notatkę) p. Déjean zakomunikował mi tekst not, podpisanych tegoż dnia rano przez Gen. De Gaulle'a i Premiera Šrámka, w sprawie skasowania układów Monachijskich (vide zał. 1)². Zapoznawszy się z tekstem not, oświadczyłem od razu, że zobowiązania zaciągnięte w nich przez K.N.F. wydają się niezaprzeczenie dotyczyć kwestii granicy polsko-czechosłowackiej i to w sensie dla Polski niepożądanym. Zaproponowałem, by natychmiast wprowadzić modyfikację do tych not, lecz p. Déjean oświadczył, że zostały już podpisane i nie mogą być zmienione. Wobec tego prosiłem o powstrzymanie publikacji i danie deklaracji interpretacyjnej salwującej interesy polskie. Pan Déjean na to się zgodził i obiecał postarać się powstrzymać publikację z tem, że w ciągu następnego dnia ułożony będzie tekst deklaracji dodatkowej. Nie będę powtarzał szczegółów mojej argumentacji i przeszło godzinnej rozmowy na ten temat z p. Déjean, zaznaczę tylko, że 1) zapytywałem, czy K.N.F. powziął istotnie zobowiązanie popierania pretensji czeskich przeciwko Polsce, na co p. Déjean odpowiedział negatywnie, 2) wobec powoływania się p. Déjean na analogiczną notę angielską stwierdziłem, że nota francuska idzie dalej od angielskiej, 3) że K.N.F. miał obowiązek konsultować Rząd Polski przed powzięciem zobowiązań, 4) że merytorycznie, stojąc na stanowisku

sojuszu polsko–francuskiego, KNF obowiązany jest bronić interesów polskich, a nie czeskich, 5) że Rząd francuski, nie mając udziału w zawarciu układu polsko–czeskiego, KNF może, jeśli to uważa za właściwe, w imieniu Francji kasować Monachium, lecz nie ma ani racji, ani prawa wypowiadać się w sprawie granic polsko–czeskosłowackich. Tęż wieczoru referowałem sprawę p. Ministrowi Spraw Zagranicznych, przedkładając mu odpisy wyżej wspomnianych not. Nazajutrz wspólnie z p. Min. Kulskim³ ułożony został tekst komunikatu, który miałby być ogłoszony przez KNF (vide zał. 2) tekst ten wręczyłem dnia 30 po południu p. Déjean. Niestety ogłoszenia not nie dało się powstrzymać, o czym telefonował do mnie późnym wieczorem Komisarz Informacji p. Soustelle⁴, wyjaśniając, że Czesi już o 12 w południe rozesłali teksty do prasy i do agencji. Potwierdził mi to p. Déjean. Coprawda w prasie angielskiej nic się w tej sprawie nie ukazało, BBC jednak nadała wymianie not pewien rozgłos, komentując ją z sympatią. Pełny tekst podała „France” z dn. 30 września.

P. Déjean, zapoznawszy się dnia 30 września po południu z naszą propozycją, starał się wyszukać nowe formuły, lecz w rezultacie, po długiej dyskusji, przyjął naszą redakcję do rozważenia, widocznym jednak było, że przyjęcie jej natrafia na przeszkody.

Następnego dnia — 1 września [sic — października] współpracownik p. Déjean, Radca Paris⁵ przetelefonował mi tekst kontrpropozycji (vide zał. 3). Mając okazję zreferowania jej p. Ministrowi Spraw Zagranicznych, natychmiast, koło godz. 6 po południu, zakomunikowałem nową poprawkę (vide zał. 4), koło 7-mej dnia 2 października p. Minister Raczyński, który poruszał sprawę w ciągu dnia w rozmowie z Kom. Plevnem⁶, rozmawiał przez telefon z p. Déjean, który zaproponował, by ze sprawą nie spieszyć [się], ponieważ wymaga ona przestudiowania i że można by ją odłożyć do poniedziałku. P. Déjean widocznie pragnął sobie pozostawić możliwość przeprowadzenia konsultacji z Czechami. Chcąc przyspieszyć decyzję, udałem się jeszcze do p. Déjean i energicznie i nawet w sposób drastyczny nastawałem na przyjęcie naszej nieco zmodyfikowanej propozycji (vide zał. 4a). Powołując się na fatalne wrażenie, które akt K.N.F. musi wywrzeć na opinię polską, m.in. powiedziałem p. Déjean, że opinia polska tem bardziej odczuje to niewytłomaczalne posunięcie K.N.F., że w chwili obecnej obywatele polscy we Francji cierpią prześladowanie ze strony władz francuskich. Dla podtrzymania sympatii polsko–francuskich zawsze staraliśmy się tłumaczyć sobie, że jeśli rząd Vichy zachowuje się wobec Polaków niegodnie, to K.N.F. stoi na stanowisku kontynuowania dawnych przyjaznych sojuszniczych stosunków. Wobec takich posunięć jak omawiana wyżej wymiana not, argument ten nie może już być wysuwany. P. Déjean skłaniał się do przyjęcia naszej propozycji, zastrzegł się jednak, że musi w sobotę konsultować Czechów. Powiedziałem, że to rozumiem, lecz że pragnąłbym ustalić gentleman’s agreement, że niezależnie od stanowiska Czechów formułę przyjmie. Na co p. Déjean wydawał się być zdecydowany. Zwróciłem też uwagę na konieczność zakończenia sprawy przed niedzielą ze względu na reakcję opinii publicznej. W ciągu wszystkich dyskusji zaznaczałem, że „meritum” różnicy zdań co do Zaolzia⁷ pomiędzy Rządem Polskim a Czechosłowackim pozostawiam na uboczu. Dążąc do zrealizowania Konfederacji Rząd Polski wszystkie zagadnienia polsko–czeskosłowackie będzie rozważał w swoim czasie. Powstrzymałem się też od wszelkich wyraźnych krytyk partnera czeskiego, wyrażając tylko wątpliwości, czy stosowane przez niego w danym wypadku metody akcji międzynarodowej są szczęśliwe i celowe. Rano zakomunikował mi p. Paris nowy tekst francuski (vide zał. 5), na który znów natychmiast wysunąłem kontrpropozycję (vide zał. 6). Wieczorem tego dnia po naradzie z p. Min. Kulskim zakomunikowałem p. Paris nową propozycję (vide zał. 7), późnym wieczorem tego dnia p. Paris dał mi znać, że p. Déjean utrzymuje nadal swoje poprzednie dwie propozycje, nie akcentując poprawek. Ponieważ nastawałem, by jeszcze raz ostatnią naszą redakcję zbadali, p. Paris obiecał dać mi znać o decyzji. Zadzwoił do mnie w poniedziałek rano bez wyraźnej

odpowiedzi, podjąłem wtedy sprawę ewentualnego rozważenia jeszcze pierwszej propozycji francuskiej z uwzględnieniem naszej poprawki, na co po południu p. Paris zakomunikował mi nową redakcję (vide zał. 8). Uważać należało tę ostatnią za ostateczną w tym sensie, że prowadzenie nadal negocjacji byłoby bezcelowe i stawiałoby nas w złej sytuacji. Widocznym było, że p. Déjean nie jest w stanie publicznie zaprzeczyć, że przyjął w swoim do Rządu Czechosłowackiego liście stanowisko obejmujące Zaolzie i że chciałby tylko zapewnić, że K.N.F. nie ma żadnego zamiaru ingerować w rozstrzygnięcie sporu pomiędzy Polską a Czechosłowacją.

Złożyłem wówczas raport Panu Ministrowi Spraw Zagranicznych i po naradzie z p. Min. Morawskim⁸ i Min. Kulskim, Pan Minister sprecyzował nowe dla mnie instrukcje.

W wykonaniu tych nowych instrukcji udałem się dnia 6 października do p. Déjean, by zakomunikować, że wobec nieosiągnięcia zadawalającego porozumienia co do formy deklaracji zrzekamy się ogłoszenia, natomiast skierujemy do K. N. F. notę. Sprawozdanie o tej rozmowie załączam (v. zał. 9)⁹. Dnia 9 października nota podpisana przez p. Ministra została wysłana (vide zał. 10)¹⁰.

---

¹ 29 września 1942 r. został ogłoszony przez Francuski Komitet Narodowy i rząd sowiecki wspólny komunikat, w którym stwierdzano, że FKN stanowi „organ kierowniczy Francji Walczącej” i „jeden organ mający prawo organizowania uczestnictwa w wojnie francuskich obywateli i francuskich terytoriów i reprezentowania ich interesów przy rządzie Związku Sowieckich Socjalistycznych Republik [...]” (*Sowiet-sko-francuzskije odnoszenija wo wremja wielikoj otieczestwiennoj wojny 1941–1945*, t. 1, 1941–1943, Moskwa 1983, s. 119).

² Dokumenty nr 1 i 2.

³ Władysław Kulski — minister, radca ambasady polskiej w Londynie.

⁴ Jacques Soustelle — narodowy komisarz informacji w FKN.

⁵ Jacques Paris — francuski dyplomata, radca.

⁶ René Pleven — narodowy komisarz gospodarki, finansów i kolonii w FKN.

⁷ Zachodnia część Śląska Cieszyńskiego zamieszkała przez ludność polską i odzyskana przez Polskę w 1938 r.

⁸ Kajetan Morawski — sekretarz generalny polskiego MSZ.

⁹ Dokument nr 5.

¹⁰ Dokument nr 6.

Załącznik 2.

AAN/HI/I/60, kl. 848

Tekst złożony 30 września p. Déjean,
opracowany z p. Kulskim,
aprobowany przez p. Ambasadora [Raczyńskiego]

A l’occasion de l’échange de lettres entre (...) en date du 29 septembre, le Comité National Français tient à préciser que ces lettres se rapportent aux Accords de Munich et ne concernent pas la frontière entre la Pologne et la Tchécoslovaquie, cette question étant du domaine des relations directes de ces deux pays amis et alliés de la France.

[*Thumaczenie tekstu*]

Z okazji wymiany listów między (...) z datą 29 września, Francuski Komitet Narodowy pragnie sprecyzować, że listy te odnoszą się do układów z Monachium i nie dotyczą granicy między Polską a Czechosłowacją, kwestii będącej domeną bezpośrednich stosunków tych dwóch krajów, przyjaciół i sojuszników Francji.

Załącznik 3.

AAN/HI/I/60, kl. 849

Tekst przetelefonowany przez p. Paris 1 października wieczorem

A l'occasion de l'échange de lettres entre (...) en date du 29 septembre, le Comité National Français tient à préciser que ces lettres se rapportent aux accords de Munich ainsi qu'aux changements territoriaux survenus en 1938 et depuis lors et résultant directement ou indirectement de ces accords.

Il n'entre pas dans l'intention du C. N. F. d'intervenir dans des affaires qui ne concernent que la Pologne et la Tchécoslovaquie nations amies toutes les deux alliées de la France.

[*Thumaczenie tekstu*]

Z okazji wymiany listów między (...) z datą 29 września Francuski Komitet Narodowy pragnie sprecyzować, że listy te odnoszą się do układów z Monachium, jak również do zmian terytorialnych zaszłych w 1938 [roku] i od tego czasu i wynikających bezpośrednio lub pośrednio z tych układów.

Nie jest zamiarem FKN interweniować w sprawy dotyczące wyłącznie Polski i Czechosłowacji, narodów zaprzyjaźnionych i obu sojuszników Francji.

Załącznik 4.

AAN/HI/I/60, kl. 850

Tekst przetelefonowany przez p. Paris dnia 1 października wieczorem z poprawką naszą

Deuxième alinéa (...) Il n'entre pas dans l'intention du C.N.F. de prendre position en ce qui concerne les frontières entre la Pologne et la Tchécoslovaquie nations amies toutes les deux alliées de la France.

[*Thumaczenie tekstu*]

Deuxième alinéa (...) Nie jest zamiarem FKN zajmować stanowisko w tym, co dotyczy granic między Polską a Czechosłowacją, narodów zaprzyjaźnionych i obu sojuszników Francji.

Załącznik 4a.

AAN/HI/I/60, kl. 851

Tekst z dnia 2 października,
wariant akceptowany w zasadzie przez Déjean[a] o 7.30 wieczorem dnia 2 października

A l'occasion de l'échange de lettres entre (...) en date du 29 septembre dernier, le C.N.F. tient à préciser que ces lettres se rapportent aux accords de Munich ainsi qu'aux changements territoriaux survenus en 1938 et depuis lors résultant directement ou indirectement de ces accords. Il n'entre pas dans l'intention du C. N. F. de prendre position au sujet de question de frontières qui ne concernent que la Pologne et la Tchécoslovaquie nations amies, toutes les deux alliées de la France.

[*Thumaczenie tekstu*]

Z okazji wymiany listów między (...) z datą 29 września minionego miesiąca FKN pragnie sprecyzować, że listy te odnoszą się do układów z Monachium, jak również do zmian terytorialnych zaszłych w 1938 [roku] i od tego czasu i wynikających bezpośrednio lub pośrednio z tych układów. Nie jest zamiarem FKN zajmować stanowiska w sprawie kwestii granic, które dotyczą wyłącznie Polski i Czechosłowacji, narodów zaprzyjaźnionych i obu sojuszników Francji.

Załącznik 5.

AAN/HI/I/60, kl. 852

Propozycja p. Paris
11.30 rano dnia 3 października

Deuxième alinéa (...) Pour ce qui est des questions de frontières qui pourraient se poser entre la Tchécoslovaquie et la Pologne elles ne peuvent manquer d'être résolues à l'amiable par négociations directes entre ces deux nations amies, toutes deux alliées de la France.

[*Thumaczenie tekstu*]

Deuxième alinéa (...) Jeśli chodzi o kwestie graniczne, które mogłyby wyniknąć między Czechosłowacją a Polską, nie mogą one nie być rozstrzygnięte polubownie na drodze bezpośrednich negocjacji między tymi dwoma zaprzyjaźnionymi narodami, oboma sojusznikami Francji.

Załącznik 6.

AAN/HI/I/60, kl. 853

Kontrpropozycja p. Paris rano 11.30 dnia 3 października 1942 r. proponowana przez p. Min. Morawskiego.

Deuxième alinéa (...) Pour ce qui est des questions de la frontière qui pourraient se poser entre la Tchécoslovaquie et la Pologne il n'entrait pas dans l'intention du C.N.F. de prendre posi-

tion à ce sujet, ces questions ne peuvent manquer d'être résolues à l'amiable par négociations directes entre ces deux nations amies toutes deux alliées de la France.

[*Thumaczenie tekstu*]

Drugie alinéa (...) Jeśli chodzi o kwestie graniczne, które mogłyby wyniknąć między Czechosłowacją a Polską, nie leżało w zamiarze FKN zajmować stanowisko w tym przedmiocie, te kwestie nie mogą nie być rozstrzygnięte polubownie na drodze bezpośrednich negocjacji między tymi dwoma zaprzyjaźnionymi narodami, oboma sojusznikami Francji.

Załącznik 7.

AAN/HI/I/60, kl. 854

Tekst uzgodniony z Min. Kulskim i aprobowany przez p. Ambasadora [Raczyńskiego] 3 października. Przetelefonowany Parisowi o 12.15.

Drugie alinéa (...) Pour ce qui est de la frontière entre la Pologne et la Tchécoslovaquie il n'entrait pas dans l'intention du C.N.F. de prendre position à ce sujet, cette question ne pouvant manquer d'être résolue à l'amiable entre ces deux nations amies toutes les deux alliées de la France.

[*Thumaczenie tekstu*]

Drugie alinéa (...) Jeśli chodzi o granicę między Polską a Czechosłowacją, nie leżało w zamiarze FKN zajmować stanowisko w tym przedmiocie, ta kwestia nie może nie być rozstrzygnięta polubownie na drodze bezpośrednich negocjacji między tymi dwoma zaprzyjaźnionymi narodami, oboma sojusznikami Francji.

Załącznik 8.

AAN/HI/I/60, kl. 855

Poniedziałek, dnia 5 października godz. 16.30, propozycja francuska

Drugie alinéa (...) Il n'entre pas dans l'intention du C. N. F. d'intervenir dans les questions de frontières qui pourraient se poser entre la Pologne et la Tchécoslovaquie et qui ne peuvent manquer d'être réglées à l'amiable entre ces deux nations amies toutes les deux alliées de la France.

[*Thumaczenie tekstu*]

Drugie alinéa (...) Nie jest zamiarem FKN interweniować w kwestie graniczne, które mogłyby wyniknąć między Polską a Czechosłowacją i które nie mogą nie być uregulowane polubownie między tymi dwoma zaprzyjaźnionymi narodami, oboma sojusznikami Francji.

5

1942 październik 10, Londyn — Notatka z rozmowy ministra pełnomocnego Feliksa Frankowskiego z francuskim narodowym komisarzem spraw zagranicznych Maurice'em Dejeanem.

Kopia, maszynopis

AAN/HI/I/60, kl. 856–858

N o t a t k a

O rozmowie z p. Komisarzem Déjean[em] w dniu 6 października b.r.

W wykonaniu instrukcji Pana Ministra Spraw Zagranicznych udałem się we wtorek dnia 6 października do p. Déjean Komisarza dla Spraw Zagranicznych Wolnej Francji.

Oświadczyłem, że nie przychodzę dyskutować redakcji ewentualnego komunikatu do prasy, gdyż ośmiodniowe rozmowy na ten temat nie doprowadziły do przyjęcia przez K.N.F. tekstu całkowicie zadawalającego Rząd Polski; poza tem wrażenie na opinię, które może byłoby dodatnie, z ogłoszenia dobrego komunikatu jednocześnie z notami, lub wkrótce po publikacji wymiany not (co zostało z winy francuskiej uniemożliwione) nie wchodzi już obecnie w rachubę i ogłaszanie niedostatecznego komunikatu po długiej negocjacji mija się z celem.

P. Déjean przerwał mi, gorąco zapewniając, że K.N.F. nigdy nie miał zamiaru mieszać się do sprawy Zaolzia, że rozumie, że jest to sprawa skomplikowana, że uznaje prawa Polski na tym terenie, że bardzo żałuje, że rzeczywiście nie konsultował Rządu Polskiego przed podpisaniem not, gdyż przecie można by w samych notach inaczej sprawę sformułować, żeby sprawy Zaolzia nie podnosić i że na przyszłość należy takich nieporozumień stanowczo unikać.

Powiedziałem, że całkowicie podzielam to zdanie, lecz że tem bardziej muszę stwierdzić, że cała wina spada na niego, gdyż nie tylko byłoby lepiej gdyby nas konsultował, ale, jak mu to już w ciągu ostatnich negocjacji mówiłem parokrotnie, miał obowiązek przeprowadzenia konsultacji.

Z bardzo obszernych, lecz nieco mętnych oświadczeń p. Déjean można by wywnioskować, że jego partner czeski przeforsował tę formułę, przy czym p. Déjean nie zdawał sobie może całkowicie sprawy ze skutków, tem bardziej [że] opierał się na precedensie angielskim. (Co prawda idąc dalej niż rząd angielski.)

Co do tego ostatniego punktu zaraz wyjaśniłem ponownie panu Déjean, o ile formuły francuskie są dalej idące i dla nas gorsze niż angielskie i że dlatego interpretacja musiałaby być jaśniejsza od angielskiej. Tu p. Déjean chciał nawrócić do poprawek w projekcie Komunikatu, lecz od dyskusowania na ten temat zgodnie z instrukcją uchyliłem się.

Oświadczyłem więc, że w tym stanie rzeczy, nie uzyskawszy satysfakcji, przez ogłoszenie jasnego komunikatu, a pragnąc uniknąć poważnego zdrażnienia w stosunkach z K.N.F., Rząd Polski zmuszony jest wystosować do K.N.F. notę stwierdzającą swój punkt widzenia na sprawę. Dałem wyraz przekonaniu, że na notę tę K.N.F. będzie mógł odpowiedzieć pozytywnie, podając choćby to, co zawiera drugie zdanie proponowanego przezeń komunikatu (prop. nr 4). Zależnie od tego, co będzie mógł K.N.F. dodać więcej dla dania nam satysfakcji, będziemy mogli myśleć o kontynuowaniu wymiany zdań na tematy polityczne, o czym p. Déjean parokrotnie w tej rozmowie przedtem wspominał. Jeżeli wymiana tych not oczyści teren, to możemy następnie brać pod uwagę wymianę myśli, przede wszystkim co do sprawy ustalenia konsultacji w sprawach wzajemnie i wspólnie nas obchodzących.

P. Déjean, przyjmując z widoczną ulgą tę możliwość wyjścia z sytuacji, ponownie zaczął roz-wodzić się nad tem, że K.N.F. gotów jest zapewnić o całkowitym poparciu wszystkich postula-tów terytorialnych polskich w stosunku do Niemiec oraz w innych sprawach i potwierdzić obo-

wiązek konsultacji, oświadczył przy tem szczerze, że jedynie nie mógłby wypowiedzieć się przeciwko Rosji. Od dyskusowania tych projektów uchyliłem się, zaznaczając, że gdy sytuacja będzie wyjaśniona przez odpowiednią odpowiedź na naszą notę, wtedy dopiero będzie można powrócić do rozważania dalszych możliwości politycznej współpracy.

6

1942 październik 9, Londyn — Pismo kierownika polskiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych Edwarda Raczynskiego do francuskiego narodowego komisarza spraw zagranicznych Maurice'a Dejeana.

Kopia, maszynopis

AAN/HI/I/60, kl. 859–860, 823–824¹

Monsieur le Commissaire National,

A l'occasion de l'échange de lettres, en date du 29 septembre dernier, entre le Comité National Français et le Gouvernement Tchécoslovaque, au sujet du rejet des accords de Munich, publiée le 30 septembre dernier dans la presse, le Gouvernement Polonais tient à attirer l'attention du Comité National Français sur le fait que la frontière polono-tchécoslovaque a été modifiée en 1938 et que par conséquent l'engagement du Comité National Français d'appuyer les efforts visant à la reconstitution de la Tchécoslovaquie dans son intégrité territoriale d'avant 1938, pourrait être considéré comme une obligation prise au détriment des intérêts de la Pologne et contraire à la sauvegarde du principe de son intégrité territoriale.

En présence de cet état de choses, à son vif regret, le Gouvernement Polonais se voit forcé de constater que dans cette occurrence le Comité National Français sans consulter au préalable le Gouvernement Polonais au sujet d'un acte pouvant concerner les intérêts de la Pologne, semble avoir pris une attitude préjudiciable à la confiante collaboration qui unissait jusqu'à présent le Gouvernement Polonais et le Comité National Français.

Le Gouvernement Polonais, animé du sincère désir de maintenir avec le Comité National Français des relations amicales et conformes à l'esprit de l'alliance entre la Pologne et la France, espère que le Comité National Français, faisant honneur aux engagements liant nos deux nations, pourra, en précisant le sens exact qu'il donne au passage en question de sa lettre du 29 septembre, dissiper les appréhensions que suscite aux yeux du Gouvernement Polonais la rédaction de ce document.

Veillez agréer, Monsieur le Commissaire National, les assurances de ma haute considération.

---

¹ Tu (kl. 823) na marginesie strony odręczna notatka: wys[ano] 10/10.42.

[*Tłumaczenie tekstu*]

Panie Komisarzu Narodowy,

Z okazji wymiany listów z datą 29 września między Francuskim Komitetem Narodowym a Rządem Czechosłowackim, na temat odrzucenia układów z Monachium, opublikowanych w prasie 30 września, Rząd Polski pragnie zwrócić uwagę Francuskiemu Komitetowi Narodo-

wemu na fakt, że granica polsko–czeskosłowacka została zmodyfikowana w 1938 [roku] i dlatego zobowiązanie Francuskiego Komitetu Narodowego wsparcia wysiłków zmierzających do przywrócenia Czechosłowacji w jej terytorialnej integralności sprzed 1938 [roku] może być uważane za zobowiązanie podjęte ze szkodą dla interesów Polski i wbrew obronie zasady jej integralności terytorialnej.

W obliczu takiego stanu rzeczy Rząd Polski, ku swojemu głębokiemu żalowi, czuje się zmuszony stwierdzić, iż w tych okolicznościach Francuski Komitet Narodowy, nie skonsultowawszy się uprzednio z Rządem Polskim w przedmiocie aktu mogącego dotyczyć interesów Polski, wydaje się zajmować stanowisko szkodliwe dla pełnej zaufania współpracy, która dotychczas jednoczyła Rząd Polski i Francuski Komitet Narodowy.

Rząd Polski, ożywiony szczerym pragnieniem utrzymania z Francuskim Komitetem Narodowym stosunków przyjaznych i zgodnych z duchem sojuszu między Polską a Francją, ma nadzieję, że Francuski Komitet Narodowy, honorując zobowiązania łączące nasze oba narody będzie mógł, precyzując dokładny sens, jaki nadaje rzeczonemu ustępowi swojego listu z 29 września, rozproszyć obawy, które w oczach Rządu Polskiego wzbudziła redakcja tego dokumentu.

Proszę przyjąć Panie Komisarzu Narodowy wyrazy mego głębokiego szacunku.

7

1942 listopad 3, Londyn — Odpowiedź francuskiego narodowego komisarza spraw zagranicznych René Plevena¹ na pismo kierownika polskiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych Edwar-da Raczyńskiego.

Oryginał, maszynopis

AAN/HI/I/60, kl. 816–818

Monsieur le Ministre,

Par Sa lettre du 9 octobre, Votre Excellence a bien voulu attirer l'attention de mon prédécesseur² sur ce que l'échange de lettres du 29 septembre dernier entre le Comité National Français et le Gouvernement Tchécoslovaque, relatif aux accords de Munich, pourrait, en égard au fait que la frontière polono–tchécoslovaque a été modifiée en 1938, être considéré comme constituant pour le Comité National Français une obligation prise au détriment des intérêts de la Pologne et contraire à la sauvegarde du principe de son intégrité territoriale.

Le Gouvernement Polonais semble estimer que le Comité National Français aurait ainsi, et sans l'avoir consulté au préalable au sujet d'un acte pouvant affecter les intérêts de la Pologne, pris une attitude préjudiciable à la confiante collaboration qui a marqué jusqu'à présent leurs relations mutuelles.

Il n'aura pas échappé à Votre Excellence que le Comité National Français, qui a toujours désiré maintenir ses relations avec le Gouvernement Polonais sur la base de la plus franche et la plus loyale collaboration, ne pouvait prévoir une telle interprétation de ses intentions. Je tiens à assurer Votre Excellence que, très fidèlement attaché à la longue tradition et à la politique d'amitié ainsi qu'à l'alliance franco–polonaises, le Comité National, en publiant, d'accord avec le Gouvernement Tchécoslovaque, la déclaration du 29 septembre 1942, a été inspiré par le désir d'éliminer, par la dénonciation des accords de Munich, tout ce qui pouvait s'opposer à la restauration de l'amitié ainsi que de l'alliance franco–tchécoslovaques.

En ce qui concerne les problèmes susceptibles de se poser entre la Pologne et la Tchécoslovaquie, le Comité National Français n'a pas entendu préjuger de leur solution, considérant qu'ils ne sauraient manquer d'être résolus à l'amiable entre ces deux nations amies, toutes deux alliées de la France.

J'ose espérer que cette précision dissipera les appréhensions exprimées dans la lettre de Votre Excellence du 9 octobre.

Veillez agréer, Monsieur le Ministre, les assurances de ma haute considération.

---

¹ 19 października 1942 r. René Pleven powiadomił listownie Jana Masaryka o przejęciu funkcji narodowego komisarza spraw zagranicznych w FKN (*Československo–francouzské vztahy v diplomatických jednáních 1940–1945* [dalej cyt.: *ČFVDJ*], ed. Jan Němeček, Helena Nováčková, Ivan Šťovíček, Jan Kuklík, Praha 2005, s. 200).

² Maurice Dejean.

[*Thumaczenie tekstu*]

Panie Ministrze,

Swoim listem z 9 października Wasza Ekscelencja pragnął zwrócić uwagę mojego poprzednika na to, że wymiana listów z 29 września między Francuskim Komitetem Narodowym a Rządem Czechosłowackim dotyczących układów z Monachium mogłaby, z uwagi na fakt, iż granica polsko–czeskosłowacka została zmodyfikowana w 1938 [roku], być uważana za nakładającą na Francuski Komitet Narodowy zobowiązanie przyjęte ze szkodą dla interesów Polski i sprzeczne z obroną zasady jej integralności terytorialnej.

Rząd Polski wydaje się uważać, że Francuski Komitet Narodowy zajął w ten sposób, bez uprzedniego skonsultowania się z nim [rządem polskim] w przedmiocie aktu mogącego dotyczyć interesów Polski, stanowisko szkodliwe dla pełnej zaufania współpracy, która dotychczas cechowała ich wzajemne stosunki.

Nie mogło umknąć [uwadze] Waszej Ekscelencji, że Francuski Komitet Narodowy, który zawsze pragnął utrzymać swoje stosunki z Rządem Polskim na gruncie najbardziej szczerzej i lojalnej współpracy, nie mógł przewidzieć takiej interpretacji swoich intencji. Pragnę zapewnić Waszą Ekscelencję, iż bardzo wiernie przywiązany do długiej tradycji i polityki przyjaźni, jak również do sojuszu francusko–polskiego, [Francuski] Komitet Narodowy, publikując, w porozumieniu z Rządem Czechosłowackim, deklarację z 29 września 1942 [roku], był zainspirowany pragnieniem wyeliminowania, poprzez anulowanie układów z Monachium, wszystkiego, co mogło przeszkadzać przywróceniu przyjaźni, jak również sojuszu francusko–czeskosłowackiego.

Co dotyczy pojawienia się drażliwych problemów między Polską a Czechosłowacją, Francuski Komitet Narodowy nie chciał przesądzać ich rozwiązania, uważając, że nie mogą one nie być rozstrzygnięte polubownie pomiędzy tymi dwoma zaprzyjaźnionymi narodami, oboma sojusznikami Francji.

Ośmielam się mieć nadzieję, że to sprecyzowanie rozproszy obawy wyrażone w liście Waszej Ekscelencji z 9 października.

Proszę przyjąć, Panie Ministrze, wyrazy mego głębokiego szacunku.

8

1942 listopad 26, Londyn — Sprawozdanie ministra pełnomocnego Feliksa Frankowskiego dla kierownika polskiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych Edwarda Raczyńskiego.

Oryginał, maszynopis
AAN/HI/I/60, kl. 814–815

N o t a t k a

Dla Pana Ministra Spraw Zagranicznych
(potem do zachowania przy akcie)

Na notę Pana Ministra Spraw Zagranicznych z dnia 9 października 1942 r., w sprawie wymiany not pomiędzy K.N.F. i Rządem Czechosłowackim, Komisarz dla Spraw Zagranicznych p. R. Pleven odpowiedział załączoną notą z dnia 3 listopada 1942 roku.

1. Zwłoka w odpowiedzi nastąpiła m.in. na skutek zmiany na stanowisku Komisarza dla Spraw Zagranicznych K.N.F. — wobec zdymisjonowania w międzyczasie p. Dejean, którego zastąpił p. René Pleven.

2. Pomimo że odpowiedź ta nie miała być negocjonowana, tem niemniej parokrotnie porozumiewałem się z Komisarzatem w tej sprawie i odbyłem zasadniczą rozmowę z p. Plevenem (vide notatka moja z dnia 2 listopada b.r.)¹.

3. Ostatecznie omawiany tekst doprowadzony został do „formuły angielskiej”, jeżeli chodzi o zastrzeżenie co do sprawy granicy polsko–czeskiej.

W tekście tym można podkreślić:

a) zapewnienia co do przywiązania K.N.F. do tradycji i polityki przyjaźni i sojuszu polsko–francuskiego;

b) stwierdzenia, że K.N.F. nie chciał naruszyć ani interesów polskich, ani ufnej współpracy z Rządem polskim;

c) wreszcie, że nie miał zamiaru w swej nocie do Rządu Czechosłowackiego przesądzać zagadnień dotyczących stosunków polsko–czeskich, (a więc i spraw granicznych), których rozwiązanie winno być znalezione w polubownym porozumieniu obydwu alianckich krajów. Oświadczenie to stanowi więc interpretację restrykcyjną w odniesieniu do noty, skierowanej do Rządu Czechosłowackiego.

4. Jeszcze z Komisarzem Narodowym dla Spraw Zagranicznych K.N.F., p. Dejean, było ustalone, że ta wymiana not pomiędzy Rządem Polskim i K.N.F. nie będzie na razie publikowana, co nie wyklucza możliwości zakomunikowania jej treści np. Radzie Narodowej, lub innym Rządom, o ile zajdzie po temu potrzeba. Nota ta nie nosi charakteru dokumentu „poufnego”.

5. Ze względu na sytuację obecną, która stawia pod znakiem zapytania sam charakter K.N.F. jako organizacji reprezentatywnej², oraz ze względu na obecną fazę stosunków z Rządem Czechosłowackim nie wydaje się na razie wskazanem aktualizować konsekwencji wynikających z tej wymiany not pomiędzy Rządem Polskim a K.N.F.

¹ Nie odnaleziono.

² Lądowanie w Maroku i Algierii 8 listopada 1942 r. wojsk amerykańskich i brytyjskich i włączenie do gry aliantów, najpierw adm. Jeana François Darlana, a po jego śmierci w 1942 r. gen. Henri Girauda, wytworzyło dla de Gaulle’a niebezpieczną sytuację, mogącą wyeliminować go z walki o przywództwo nad Francuzami”. M. Gmurczyk–Wrońska, *Polska — niepotrzebny aliant Francji? (Francja wobec Polski w latach 1938–1944)*, Warszawa 2003, s. 268.

* * *

Na skutek działań dyplomacji czechosłowskiackiej, które spotkały się z pozytywnym przyjęciem Francuskiego Komitetu Narodowego gen. Charles'a de Gaulle'a, stanowiącego namiastkę rządu francuskiego na emigracji, rząd polski na uchodźstwie gen. Władysława Sikorskiego, dążący do *restitutio in integrum* Rzeczypospolitej po wojnie, znalazł się w defensywie. Dzięki zdecydowanej postawie samego polskiego premiera przeszedł do kontrofensywy, która w ograniczonym zasięgu przyniosła pewne pozytywne rezultaty. FKN został zmuszony do tłumaczenia się ze swego postępowania.

Początkowo jednak minister pełnomocny Feliks Frankowski nie zdołał — w trakcie kontaktów od 29 września do 5 października 1942 r. z przedstawicielami francuskiego narodowego komisariatu spraw zagranicznych — uzyskać od narodowego komisarza spraw zagranicznych Maurice'a Dejeana deklaracji „interpretacyjnej, salwującej interesy polskie”. Francuski dyplomata nie ukrywał, że zamierza skonsultować się z czechosłowskiackimi politykami. 5 października 1942 r. Dejean uzyskał akceptację ministra stanu w czechosłowskiackim MSZ Huberta Ripki dla brzmienia owej deklaracji, zmodyfikowanej w stosunku do propozycji polskiej, w zamian za obietnicę wystosowania do rządu czechosłowskiackiego dodatkowego tajnego listu zawierającego korzystną dla władz czechosłowskiackich interpretację treści noty FKN z 29 września 1942 r. dotyczącej anulowania postanowień konferencji monachijskiej przez stronę francuską, jak również uznania za nieważne i niebyłe wszystkich działań dokonanych „w ramach realizacji lub w konsekwencji tychże układów”. 6 października 1942 r. Dejean poinformował Františka Černego z czechosłowskiackiego MSZ, że strona polska zrezygnowała w ogóle z deklaracji ze względu na upływ czasu od chwili ogłoszenia noty FKN i uzgodniła ze stroną francuską wysłanie przez polskie MSZ noty, na którą francuski komisarz dałby odpowiedź. Zapewnił on czechosłowskiackiego dyplomata, iż „moja odpowiedź w żaden sposób nie wykroczy poza ramy tekstu oświadczenia, co do którego porozumiałem się z rządem czechosłowskiackim”. Dejean dodał też, że „będzie następnie zależeć od stylizacji polskiego listu i od tekstu mojej odpowiedzi, czy trzeba będzie, abym napisał jeszcze do rządu czechosłowskiackiego dodatkowy list, o którym mówiliśmy”. Rzeczywiście, Ripka naciskał na Dejeana, aby ten wystosował tajny list do strony czechosłowskiackiej, w którym zostałoby stwierdzone, że nota francuska z 29 września 1942 r. oznacza, iż „Francja nie uznaje aneksji dokonanej przez Polskę w 1938 r. przeciwko Czechosłowskiacji”¹.

10 października 1942 r. Dejean dał Černemu do wglądu notę kierownika polskiego MSZ Edwarda Raczyńskiego z 9 października, skierowaną do francuskiego narodowego komisarza spraw zagranicznych. Oświadczył przy tym, że list „nie jest grzeczny, a postępowanie Polaków nie jest uprzejme”. 14 października 1942 r. Dejean przeczytał Ripce notę Raczyńskiego, twierdząc, że „jest to coś niesłychanego i waha się, czy w ogóle pokazać ten list de Gaulle'owi, ponieważ obawia się zbyt gwałtownej reakcji z jego strony”. Zaznaczył również, że ma zamiar odpowiedzieć kierownikowi polskiego MSZ „w tym sensie, w jakim ostatnio porozumieliśmy się, ale najpierw pokaże mi [Ripce] projekt swej odpowiedzi, abyśmy się porozumieli dokładnie na temat jej tekstu”. Jednak pięć dni później — 19 października — Dejean poinformował czechosłowskiackiego prezydenta Edvarda Beneša oraz czechosłowskiackiego ministra spraw zagranicznych Jana Masaryka o odejściu ze stanowiska francuskiego narodowego komisarza spraw zagranicznych. Tęgo samego dnia René Pleven powiadomił Masaryka, że objął stanowisko po Dejeanie. W związku z tymi faktami czechosłowskiacki dyplomata Černy nie ukrywał, że dymisja Dejeana „oznacza dla nas pewną stratę”, gdyż „Dejean przejawiał zawsze ochotę wychodzenia

---

¹ *ČFVDJ*, s. 185–187, 206–208.

naszym życzeniom naprzeciw”. Według Černego nowy francuski narodowy komisarz spraw zagranicznych Pleven „wobec nas nie będzie mieć tak intymnie przyjaznego stosunku, jak M. Dejean, ponieważ w trakcie swego życia nie miał styczności z Czechosłowacją”².

Jednak Dejean nie został zdymisjonowany ze względu na ustępliwość wobec władz czechosłowackich i działania w ten sposób na szkodę interesów polskich, lecz z powodu niewłaściwego, zdaniem gen. de Gaulle’a, prowadzenia rokowań w sprawie Syrii i Madagaskaru z brytyjskim Foreign Office. 20 października 1942 r. gen. de Gaulle oświadczył Ripce, że „choćby Polacy żądali od nich czegokolwiek, [Francuski] Komitet Narodowy nie zmieni nic ani formalnie, ani pod względem treści w swym oświadczeniu na temat likwidacji Monachium z 29 września tr.” Podkreślił również wobec Masaryka, iż „w sprawie deklaracji z 29 września i likwidacji Monachium niczego nie zmieni wobec Polaków”. „Nie chcemy — kontynuował de Gaulle swą wypowiedź na obiedzie wydanym przez Masaryka — w żaden sposób urazić Polaków, ale ze swego stanowiska wobec was [Czechów] w niczym nie ustąpimy ani nic w nim nie zmienimy”. Przewodniczący FKN reprezentujący państwo sygnatariusza postanowień monachijskich, działające pod dyktando niemieckie i zgodnie z interesami Trzeciej Rzeszy, ośmielał się wyrażać wobec czechosłowackich gospodarzy opartą na kłamstwie opinię, że „jesteśmy w pełni świadomi faktu, iż to, co Polska robiła w 1938 r. przeciwko wam [Czechosłowacji], robiła we współpracy z Niemcami i w niczym nie zmienia to [sytuacji], czy siedzieli [Polacy] bezpośrednio przy zielonym stoliku w Monachium, czy nie”. Generał de Gaulle posunął się nawet do absurdalnego stwierdzenia, że wprawdzie „po ostatniej wojnie [Polacy] przez pewien czas odgrywali ważną rolę przeciwko Niemcom, ale potem sprzymierzili się z Hitlerem przeciwko Rosji, a następnie przeciwko wam [Czechom]”³. Postawa gen. de Gaulle’a wobec rządu polskiego na uchodźstwie pozostawiała więc wiele do życzenia.

Na wspomnianym obiedzie 20 października 1942 r. uczestniczący w nim Dejean tłumaczył się wobec Ripki, że „jest [mu] trochę nieprzyjemnie, iż jego dymisja nastąpiła jeszcze w okresie ich [Francuzów] dyskusji z Polakami o oświadczeniu [Francuskiego] Komitetu Narodowego [z 29 września 1942 r.] w kwestii likwidacji Monachium”. Były francuski narodowy komisarz spraw zagranicznych twierdził, iż „Polacy już obecnie tłumaczą, że on, Dejean, upadł ze względu na swe stanowisko, które zajął w sprawie czechosłowackiej, ale zapewniał mnie [Ripkę], że w tej kwestii generał de Gaulle będzie twardy”. Zarazem Dejean utrzymywał, iż „Pleven, nowy komisarz spraw zagranicznych, nie ma najmniejszego dyplomatycznego doświadczenia”. Po spotkaniu 23 października 1942 r. Černego z Plevnem, czechosłowacki dyplomata doszedł do wniosku, że „wydaje się, iż R. Pleven na razie nie ma zamiaru odpowiadać w sensie tekstu deklaracji, który był uzgodniony z M. Dejeanem w czasie, gdy Polacy domagali się deklaracji [Francuskiego] Komitetu Narodowego”. Przypominał swoim zwierzchnikom w czechosłowackim MSZ, że „Dejean zamierzał swą odpowiedź na polski list stylizować w pełni zgodnie z tekstem wówczas przygotowanej deklaracji, na który rząd czechosłowacki się zgodził”. Z żalem donosił centrali, iż nowy francuski narodowy komisarz nie zareagował na przypomnienie stanowiska Dejeana. Pleven oświadczył jedynie, że propozycja francuskiej odpowiedzi zostanie przedłożona rządowi czechosłowackiemu, aby ten mógł się wypowiedzieć na jej temat⁴.

29 października 1942 r. Pleven konsultował się z Ripką w sprawie odpowiedzi na notę Raczynskiego z 9 października 1942 r. Minister stanu w czechosłowackim MSZ skłonił francu-

² Ibidem, s. 191–192, 196–200, 204–205.

³ Ibidem, s. 198, 200–203.

⁴ Ibidem, s. 200–201, 205–206.

skiego komisarza do wykreślenia z projektu noty zdania mówiącego o inspiracji Francuskiego Komitetu Narodowego „samym pragnieniem solennego potępienia aneksji narzuconych Czechosłowacji na mocy układów monachijskich, w których Rząd Francuski uczestniczył, ale których Rząd Polski nie był sygnatariuszem”. Wcześniej Pleven usiłował wstawić do tekstu listu fragment mówiący, że w odróżnieniu od rządu polskiego rząd francuski brał udział w układach monachijskich. Sprzeciwił się temu Ripka, który za wszelką cenę pragnął zafałszować historię, stawiając Polskę w szeregu państw ponoszących odpowiedzialność za wyniki konferencji monachijskiej. Sformułowanie „**samym** pragnieniem” uznał za „poważne zawężenie noty z 29 września [1942 r.]”. Pleven ustępował czechosłowackiemu politykowi, pozwalając mu na narzucanie sobie jego zdania. Pytał się nawet Ripki, czy powinien pokazać wcześniej projekt listu Raczyńskiemu. Czechosłowacki minister odradził Plevenowi ten pomysł, motywując to tym, iż mógłby znaleźć się w delikatnej sytuacji, gdyby Raczyński projekt tekstu odrzucił⁵. Odpowiedź Plevena Raczyńskiemu z 3 listopada 1942 r. była więc niejako wspólnym dziełem francusko–czeskosłowackim, co nie najlepiej świadczyło o kondycji politycznej francuskich władz emigracyjnych w Londynie.

*

Mamy nadzieję, że opublikowane przez nas dokumenty dyplomatyczne przybliżą czytelnikowi obraz stosunków polsko–francusko–czeskosłowackich na jesieni 1942 r. i uzupełnią informacje na ten temat zawarte w wydanej niedawno monografii Marka Kazimierza Kamińskiego, *Edvard Beneš kontra gen. Władysław Sikorski. Polityka władz czechosłowackich na emigracji wobec rządu polskiego na uchodźstwie 1939–1943*, Warszawa 2005.

---

⁵ Ibidem, s. 206–209.